

KUZEY MAKEDONYA'NIN AŞAĞI BANİSA VE DORFULLU KÖYLERİNDE TESPİT EDİLEN BAZI MÂNİLERİN TEMATİK VE YAPISAL ANALİZİ

THEMATIC AND FORMAT ANALYSIS OF MANIAS WHICH ARE DETECTED IN AŞAĞI BANİSA AND DORFULLU VILLAGES IN NORTH MACEDONIA

Mesut UĞURLU*

ÖZ: Kuzey Makedonya Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan Türkler, Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesine müteakip, bir asırdan fazla süreyle çeşitli siyasi yapılar içerisinde dilsel, dinsel ve kültürel unsurlarını muhafaza ederek bölgedeki varlıklarını sürdürmeye devam etmektedirler. Yaşanan süreçte karşılaşılan tüm zorluklara rağmen sahip oldukları halk edebiyatı unsurlarını da mümkün mertebe ayakta tutmayı başarabilen Türklerin sözlü kültür mirasları üzerine çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu sözlü kültür mahsullerinden biri olan mâniler üzerine yapılan derleme çalışmaları neticesinde, bölgede yaşayan Türklerin icra ettikleri çok sayıda mâni derlenmiş ve kayıt altına alınmıştır. Buna rağmen derlenmemiş halk kültürü mahsullerinin olabileceği düşüncesinden hareketle TÜBİTAK'ın desteğiyle bölgede yaşayan Türklerin sözlü kültür ürünlerini derlemeye yönelik saha çalışması başlatılmıştır. Bu çalışma kapsamında Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Gostivar Belediyesine bağlı Aşağı Banisa Köyü'nde ve Cumalı (Lozovo) Belediyesine bağlı Dorfullu Köyü'nde daha önce kayıt altına alınmamış olan 10 adet mâni tespit edilmiştir. Tespit edilen mâniler, makale kapsamında yapısal ve tematik analiz ile birlikte neşredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Makedonya, Türk sözlü kültürü, Türk halkbilimi, mâni, yapısal analiz.

ABSTRACT: Turks living within the borders of the Republic of North Macedonia continue their lives by preserving their linguistic, religious and cultural assets within various political structures for more than a century following the withdrawal of the Ottoman Empire from the region. Despite all the difficulties encountered in the process, various studies have been carried out on the oral cultural heritage of the Turks who have managed to keep their folk literature elements alive as much as possible. As a result of the compilation studies carried out on one of these oral culture products, the mânis, many mâni performed by the Turks living in the region were compiled and recorded. Despite this, with the support of TÜBİTAK, a field study was initiated to compile the oral culture products of Turks living in the region, with the idea that there may be uncollected folk culture products. Within the scope of this study, 10 unregistered mines were identified in Aşağı Banisa Village of Gostivar Municipality of the Republic of North Macedonia and Dorfullu Village of Cumalı (Lozovo) Municipality. Within the scope of the article, these 10 points determined will be published by thematic and formal analysis.

Keywords: North Macedonia, Turkish oral culture, Turkish folklore, mani, structural analysis.

* Dr. - Milli Eğitim Bakanlığı/Ankara - bumeva@gmail.com (Orcid ID: 0000-0002-1234-1019)

Giriş

Mâniler, anonim Türk halk edebiyatının en eski ve en bilindik nazım şekillerinden biridir. İçerisinde barındırdığı anlamlar, icra edildiği yörenin kültürünü ve tarihini yansıtır. Kişilerin ve toplumun neyi nasıl algıladığını, neye nasıl yaklaştığını aktaran ve içeriğinde olgular / yargılar barındıran mâniler, toplumsal davranış kalıplarını şekillendiren işlevsel öneme sahip bir araçtır.

Asya kıtasından Balkanlara kadar uzanan Türk kültürü içerisinde ilk örneklerinin tespit edilebildiği Divanü Lügat-it Türk'ten günümüze kadar Türklerin yaşadığı her yerde varlığını sürdüren mâniler, yörelere göre değişen isimlerle adlandırılmıştır. Makedonya ve Kosova'da yaşayan Türkler tarafından "martufal" olarak adlandırılan mâniler (Sol, 2011: 102), özellikle son yüzyıl içerisinde yaşanan savaşlara, siyasi baskılara ve bu baskılar neticesinde çeşitli kereler göçlerin¹ yaşanmasına rağmen bölgede yaşayan Türkler tarafından adeta çelik kasalar içerisinde muhafaza edilerek günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Balkanların stratejik ve demografik öneme sahip olan ülkelerinden biri olan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde yaşayan Türklere ait sözlü kültür mahsullerini derlemek amacıyla 2020 yılının Eylül ayında çalışma başlatılmıştır. *Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı'nın* desteğiyle başlanan çalışma kapsamında, masal, türkü, mâni, deyim vb. sözlü folklorik malzemelerin derlenmesi ve kayıt altına alınması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda yürütülen çalışmada, Kuzey Makedonya'nın çeşitli bölgelerinde yaşamakta olan Türklerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Özellikle Türk halk kültürü içerisinde oldukça yaygın olarak icra edilen türkü ve mâni türündeki sözlü kültür mahsullerinin, bölgede varlıklarını sürdüren Türkler arasında da halen devam eden gelenekler arasında bulunduğu varsayımından hareketle çeşitli yörelerde bulunan Türklerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Derlenen türkü ve mânilerin daha önce kayıt altına alınıp alınmadığını tespit etmek amacıyla konu ile ilgili çalışmalar incelenmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde, çalışma kapsamında derlenen mânilerden bazılarının derlenmemiş/yayınlanmamış olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple, çalışma kapsamında derlenen malzemelerin zaman kaybetmeksizin bilim dünyasına sunulması gerektiği yaklaşımından hareketle bu makale hazırlanmıştır. Bölgede yaşayan Türklere ait mânilere, çalışmamız kapsamında tespit edilen yeni mânilerin eklenmesiyle, halihazırda var olan Balkan Türk kültürü envanterine küçük de olsa katkı sağlamış olacaktır. Bununla birlikte tespit edilen mânilerin, önceki çalışmalarla ulaşılan sonuçları değiştirecek niteliğe sahip olup

¹ Balkan Türklerinin yaşamış olduğu göçlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Örenç ve Mangaltepe, 2013).

olmadığını tespit etmek amacıyla yapısal ve tematik incelemesi gerçekleştirilmiştir.

Yöntem

Çalışmanın yöntemi olarak örneklem alanında, alan araştırmaları yapılmış ve bu alan araştırmalarında mülakat/görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sahası, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’de Türklerin yaşadığı Gostivar Belediyesine bağlı Aşağı Banisa Köyü ve Cumalı (Lozovo) Belediyesine bağlı Dorfullu Köyü ile sınırlandırılmıştır. Görüşmeler neticesinde elde edilen malzemelerin kayıt altına alınmış olup olmadığı çeşitli kaynaklarda² taranmıştır. Kayıt altına alınmamış olduğu tespit edilen mâniler, çalışmamız kapsamında yapısal ve tematik açıdan incelenmiştir. Elde edilen malzemeler, daha önce sahada yapılmış “mâniler” konulu çalışmaların tematik ve yapısal analizleriyle karşılaştırılmış ve konu ile ilgili olarak araştırmacıların çalışmalarında ulaşılmış olduğu yargıları etkileyip etkilemediği analiz edilmiştir.

Bulgular

Anadolu’da özellikle genç kızlar ve kadınlar arasında yaygın olan mâni söyleme geleneği (Artun, 2007: 1; Dilçin, 2016: 280), günümüzde Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nde yaşayan Türkler arasında da aynı şekilde özellikle sünnet, nişan, evlilik, kız isteme gibi geleneksel uygulamalarda genç kızlar ve kadınlar tarafından icra edilen yaygın bir gelenektir (K.K.3). Bu sebeple bazı araştırmacılar bölgede saha araştırması yaparak malzeme derlemiştir. Yöre halkı tarafından icra edilen bu mânilerin derlenmesine ve kayıt altına alınmasına yönelik en kapsamlı çalışma Prof. Dr. Hamdi Hasan (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. *Türk toplumunun sosyal ve kültürel yapısını yansıtarak kültürel bellek niteliği taşıyan* (Yaşar, 2018: II) mâniler ile ilgili olarak Hasan’ın yaptığı çalışma kapsamında Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nin farklı yörelerinde yaşayan Türklere ait 2255 adet mâni kayıt altına alınmıştır³. Hasan’ın çalışmasında oldukça geniş saha taraması

² Çalışmamız kapsamında derlenen malzemelerin daha önce kayıt altına alınmış olup olmadığına yönelik olarak YÖK’ün tez veri tabanında yer alan mâni konulu çalışmalar (Yaşar, 2018; Balat, 2018; Bingöl, 2013), Kültür ve Turizm Bakanlığının web sitesinde yer alan Makedonya Türk Halk Kültürü konulu e-yayınlar (2021), bölge ile ilgili folklor araştırmaları içerikli sempozyum yayınları (Matüsiteb, 2007; Ünver, 2019; Şenel 2015) ve özellikle Kuzey Makedonya’da yaşayan Türkler tarafından icra edilen manilerle ilgili çalışma yapan araştırmacılar Tadeusz Kowalski, Glişa Elezoviç, Hüseyin Süleyman, Galaba Palikruseva, Marija Cukanoviç, Nimetullah Hafız ve Sevim Piličkova’nın çalışmalarından ve bölgedeki gezete ve dergilerden (Sesler, Çevren, Birlik vb.) derlenen yayınlar (Hasan, 2005; 2007; 2008; Sol, 2011) taranmıştır. Bununla birlikte derlenen malzemeler “google arama motoru”nda da taranma gerçekleştirilmiştir. 20’nci yüzyılın ikinci yarısında yayınlanan Sesler (Üsküp) ve Çevren (Priştine) dergilerinde yer alan folklorik malzemeler, halkbilimi alanındaki araştırmacılar için önemli kaynaklardır. Bu dergilerin arşivi, Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği’nde (MATÜSİTEB-Üsküp) muhafaza edilmektedir.

³ Hasan’a göre Makedonya’da yaşayan Türklere ait bazı mâniler, kimi araştırmacılar tarafından “türkü” olarak kaydedilmiştir. Bunun nedeni türkü olarak kaydedilen manilerin

ve mâni derlemesi gerçekleştirilmiş olmasına rağmen derlenmemiş sözlü kültür mahsulleri olabileceği düşüncesinden hareketle bazı yörelere saha ziyaretleri gerçekleştirilmiş ve bu yörelerde yaşayan Türklerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Gostivar'ın Aşağı Banisa Köyü'nde ve Cumalı (Lozovo)'ya bağlı Dorfullu Köyü'nde yaşamakta olan Türklerle üzerinde uygulanan saha ziyaretleri kapsamında kendilerinden mâni icra etmeleri talep edilmiş ve belleklerinden aktardıkları mâniler kayıt altına alınmıştır. Bu malzemelerin önceki çalışmalarda⁴ olup olmadığına yönelik yapılan tarama neticesinde aşağıda yer alan 10 adet mâninin kayıt altına alınmamış olduğu tespit edilmiştir:

1. Karlar ya(ğ)a kürek ister
Meyvalar direk ister
Komşu kızını alan
Demirden yürek ister (K.K.1).

2. Bu nası(l) yılıcak
Ortasında balıca
Ellerimiz kınalı
Muradımız olucak (K.K.1).

3. Sari pabuç toz eder
Kız o(ğ)lana söz eder
Hiç o(ğ)landa yok kabahat
Hep o domuz kız eder (K.K.1).

4. Bahçenin tikenlığı
Gel evimin şenlığı
Hep mi sana verildi
Dünyanın güzelliği (K.K.2).

5. Cıktım treni yürüyem
İsterdim ben biniyem
Gel annem konuşalım
Se İstanbul'a gidelim (K.K.2).

6. Çık bahçede görüyem
Uzat el gül veriyem
Aramız uzak oldi

belli bir ezgi ile icra edilmesidir. Bir diğer sebep ise dörtlüklerin bazı belirleyici kelimelerle birbirilerine bağlanmasıdır (2007: 5-6). Manilerin türkü formatı şeklinde varyantlaşması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Elçi, 2011). Bununla birlikte Mehmet Yardımcı gibi bazı araştırmacılar, mânileri "küçük ve bağımsız bir şiir türü" olarak tanımlamaktadır (1998: 1). Mâni formatında kaydedilen bilmece ve tekerlemelerin de olduğu bilinmektedir (Aça, 2006: 344). Bu sebeple çalışma kapsamında derlenen manilerin Hasan tarafından derlenen bilmeceler (2005) ve türküler (2008) ile ilgili yayınlarının içerisinde olup olmadığı da araştırılmıştır.

⁴ Bkz. Dipnot 2.

Seni nere göriyem (K.K.2).

7. Denizin ortasında
Masa kuralım yarım
On sekiz ay askerlik
Orta yapalım yarım (K.K.2).

8. Duvar üsti duralım
Telefon kurduralım
Telefoni açalım
Hasretlik konuşalım (K.K.2).

9. Mavi mintan mor yelek
Kima kalır bu yerler
Açıldı Stanbol yolu
Ayrıldı can ciğerler (K.K.2).

10. Odadaki yaygılar (yer yastığının üzerindeki örtü)
İpte serdim havlilar (Havlu)
O yar için yüregim
Yanar nası kandillar (K.K.2).

1, 2 ve 3 no'lu mâniler Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin Cumalı (Lozovo) yakınlarında bulunan Dorfullu Köyü'nden, diğer mâniler ise Gostivar Şehri'nin Aşağı Banisa Köyü'nden derlenmiştir. Kayıt altına aldığımız bu mânileri tematik açıdan incelediğinde, genellikle "hasret", "beklenti", "ayrılık", "özlem" gibi duyguları yansıtmakta olduğu görülür. 4 no'lu mânî'nin ikinci dizesinde yer alan "Gel evimin şenliği" sözünden bir hanenin sevilen bireyinin (eş, çocuk, ana-baba veya sevgilinin) uzakta olduğu veya bir ayrılığın söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu mânî hasret, beklenti, ayrılık ve özlem duygularını yansıtmaktadır. 2 no'lu mânî'nin son dizesinde yer alan "Muradımız olucak" sözüyle bir "beklenti" duygusu aktarılmaktadır. 5 nolu mânide İstanbul'a olan "hasret", 6 no'lu mânide sevgiliyi görmeye yönelik "arzu", 7 no'lu mânide askerlik görevini yapan sevgiliye duyulan "özlem", 8 no'lu mânide telefon vasıtasıyla giderilmek istenilen "hasret", 9 no'lu mânide İstanbul'a göçler sebebiyle sevenlerin yaşadığı "ayrılık" ve 10 no'lu mânide sevgili ile ayrı olmanın verdiği "ıstırap" duyguları aktarılmaktadır. Dolayısıyla derlenen 10 mâniden 8'i özlem, hasret, ayrılık, beklenti, ıstırap gibi duygusal olarak "hüzün" temalı mâniler olarak kaydedilmiştir. Diğer iki mâniden 3 no'lu mânide sevgililer arasındaki anlaşmazlıkların genelde kadınlardan kaynaklandığı, 4 no'lu mânide ise sevgilinin güzel olduğuna yönelik "iltifat" yer almaktadır.

Hasan'a göre, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde yaşamakta olan Türklere⁵ ait mâniler, genel olarak "lirik" türdedir ve konu olarak

⁵ Hasan çalışmasında, Makedonya'da yaşayan Türkler için "Makedonya Türkleri" ifadesini kullanmaktadır. Bize göre bu ifade "Yörük Türkleri", "Karaman Türkleri" gibi bir soydan gelen Türkleri ifade eden tabirlere benzemektedir ve bu yönüyle "Makedonya Türkleri"

ekseriyetle aşk, gurbet, hasret, kıskançlık, adalet, dürüstlük, fedakârlık ve sadakat gibi duyguları içermektedir (2007: 18). Çalışmamız kapsamında derlenen mâniler ile daha önce derlenmiş olan mâniler karşılaştırıldığında çalışmamız kapsamında derlenen mânilerin tematik motifleri, bugüne kadar yapılmış olan çalışmalarla ortaya konulan genellemeleri doğrular niteliktedir. İfade edilen bu genel konuların dışında yer alan bir mâniye, derlediğimiz mâniler içerisinde rastlanmamıştır.

Bölgede yaşayan Türklerin “gurbet”, “hasret” ve özlem” duygusu içerikli mâniler icra etmelerinin başlıca sebeplerinden biri, bölgede yaşanan savaşlar, göçler ve zorlu siyasi süreçlerdir. Özellikle kadınlar tarafından icra edilen manilerde bu duygulara yer verilmiştir. Bununla birlikte görücü usulü ile evlilikler nedeniyle genç kızların sevdikleri erkeklerle değil başka erkeklerle evlendirmeleri nedeniyle de “özlem” duygusuna yer veren mâniler icra etmişlerdir (19). 2 No’lu manide yer alan “Ellerimiz kınalı/Muradımız olacak” sözleriyle ifade edilen dilek/temenni duygusunun, “genç kızların sevdikleri kişilerle evlenilmesine yönelik bir dilek” olduğu değerlendirilebilir.

Mânilerin içeriğinde, bölgede yaşayan Türklerin geleneksel uygulamalarla ilgili bilgilere ulaşılmaktadır. Bölgede daha önce derlenmiş olan mâniler incelendiğinde, Türk erkeklerinin komşu kızlarıyla sevgili olmalarına veya evlenmelerine karşı çıkan uygulamanın olduğuna yönelik bir mâni tespit edilmemiştir. Aksine, komşu kızı ile evlenmede sakınca bulunmadığına yönelik anlam ifade eden mâniler bulunmaktadır:

Kapımızın kilidi
Demirlidir demirli
Komşu köyden yâr sevdim
Sevimlidir sevimli (Üsküp Yöresi, Hasan, 2007: 87).

Kuru üzüm danesi
Ben evin bir danesi
Komşumuzda üç kız var
Nasip mi bir tanesi (Ohri Yöresi, Hasan, 2007: 98).

Bu saçak viran saçak
Dayansam yıkılacak
Dayat komşu kızını
Bu gün bana kaçacak (Konçe Yöresi, Hasan, 2007: 104).

Üsküp, Ohri ve Konçe yörelerine ait olan bu üç mânide yer alan ifadelerin anlamları incelendiğinde, Türk erkeklerinin komşu kızlarıyla sevgili olmasında ve/veya evlenmelerinde bir sakınca bulunmamaktadır. Lozovo (Cumalı) yöresinden derlediğimiz 1 No’lu maninin üçüncü ve

ifadesi “Makedonya soyundan gelen Türkler” şeklinde algılanabileceği değerlendirilmektedir. Makedonya’da yaşayan Türkler, Osmanlı Devleti’nin Balkanları fethine müteakip Anadolu’dan gelerek bölgeye yerleşmiş olan Türklerden oluşmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda “Makedonya’da Yaşayan Türkler” ifadesini kullanmayı uygun bulduk.

dördüncü mısrasında yer alan “Komşu kızını alan/Demirden yürek ister” sözlerinden komşu kızıyla evlenmenin zor olduğu anlaşılmaktadır. Gostivar yöresine ait mânilerde ise “komşu kıızı” ifadesi hiç kullanılmamıştır. Gostivar yöresinde yaşayan Türklerin geleneklerine göre komşu kızıyla kesinlikle evlenilmez (K.K.3; K.K. 4; K.K. 5). Muhtemelen bu sebeple yöredeki mânilerin içeriğinde bu ifade yer almaz. Bu veriler kapsamında, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nin çeşitli yörelerinde yaşamakta olan Türklerin geleneksel uygulama farklılıklarının mânilere yansımış olabileceğini değerlendirmek mümkündür.

Türk halk edebiyatının anonim nazım türlerinden biri olan mâniler, halk şiirinin en küçük nazım biçimidir. Genellikle 7 heceli ve 4 dizeli yapıya sahiptir. 7 hece sayısının haricinde kimi zaman farklı hece sayılarına sahip olan mâniler de bulunmaktadır. Örneğin, düğünlerde icra edilen mânilerden bazıları 8 hecelidir (Yardımcı, 1998: 2). Uyak düzeni genel olarak aaxa şeklinde olmakla birlikte xaxa şeklinde uyaklı mâniler de bulunmaktadır. İlk iki dizede giriş ifadeleri yer alır ve genel olarak asıl düşünceyi ifade eden diğer iki dize ile anlam bakımından uyumlu değildir⁶ (Boratav, 1973: 189). İfade edilmek istenen asıl düşünce son dizede verilir (Dilçin, 2016: 279) ve bu dize genellikle değiştirilmez⁷ (Gözaydın, 1989: 3). Çalışmamız kapsamında derlenen mânilerden 2 ve 3 no’lu mâniler hariç diğer mânilerin hepsi 7’li hece ölçüsündedir. 2 no’lu mâninin sadece ilk dizesinde hece sayısı 6’dır. Diğer dizelerindeki hece sayıları 7’dir. 3 no’lu mâninin ise üçüncü dizesi 8 heceli, diğer dizelerdeki hece sayısı ise 7’dir. 7’li hece ritmini bozan bu iki dizeyi dikkatli inceleyecek olursak anlatıcılardan veya sözlü kültür aktarımından kaynaklanan bir bozulmanın olabileceği değerlendirilmektedir.

Örneğin 2 no’lu mâninin 7 hece ritmini bozan birinci dizesinde “bu nası yılıcak” şeklindeki 6 heceli cümlemin aslının “bu nasıl (bir) yılıcak” şeklinde olduğunu varsayarsak, mâninin 7 heceli ritminin bozulmadığı ve klasik mâni yapısına dönüştüğü görülür.

Mâninin Orijinal Hâli

Bu nası(l) yılıcak (6 hece)
Ortasında balıcak (7 hece)
Ellerimiz kınalı (7 hece)
Muradımız olucak (7 hece)

Mâninin Varsayılan Hâli

Bu nası(l) bir yılıcak (7 hece)
Ortasında balıcak (7 hece)
Ellerimiz kınalı (7 hece)
Muradımız olucak (7 hece)

Benzer şekilde 3 no’lu mâninin üçüncü dizesinde yer alan “hiç o(ğ)landa yok kabahat” cümlesinin 8 heceli olduğunu ve bu mâninin diğer dizelerinin 7 heceli ritmini bozan bir yapıya sahip olduğunu görmekteyiz. Bu cümlemin başındaki “hiç” kelimesinin olmadığını varsayarsak cümlemin “o(ğ)landa yok kabahat” şeklinde 7 heceli olduğunu ve mâninin diğer dizelerindeki 7 hece ritmini bozmadığını görürüz.

⁶ Dinler’e göre (2015: 129) mâniler derinlemesine analiz edildiğinde ilk iki dize ile son iki dize arasında sıkı bir anlam ilişkisi olduğu görülmektedir.

⁷ Mânilerde anlam taşıyan son iki dize olmasına rağmen bazı anlatıcılar mânilerin ilk iki dizesini hatırlasa da son iki dizeyi hatırlayamamaktadır (Dinler, 2015: 128).

Mâninin Orijinal Hâli

Sari pabuç toz eder (7 hece)
Kız o(ğ)lana söz eder (7 hece)
Hiç o(ğ)landa yok kabahat (8 hece)
Hep o domuz kız eder (7 hece)

Mâninin Varsayılan Hâli

Sari pabuç toz eder (7 hece)
Kız o(ğ)lana söz eder (7 hece)
O(ğ)landa yok kabahat (7 hece)
Hep o domuz kız eder (7 hece)

Her iki mânide varsayılan değişiklikler, söz konusu mânilerin uyak düzenine etki etmemektedir. Yani her iki mâninin aaxa şeklindeki uyak düzeni aynı kalmaktadır. Bununla birlikte mânilerin bozuk olan hece yapısı 7’li hece yapısına uydurularak klasik mâni biçimine dönüştürülmüş olur. Mâniler üzerinde varsayım değişiklikleri ile amacımız, bu mânilere yeni şekil vererek “aslında bu mâniler böyleydi” sonucuna ulaşmak değildir. Buradaki asıl amaç, derlenmiş olan mâniler arasında sadece iki mâninin hece sayılarındaki ritmik bozukluğun icra sürecinde değişmiş olabileceğini vurgulamaktır. Nitekim varsayım dayalı sunduğumuz değişiklikler, her iki mâninin klasik mâni yapısında olduğunu, sözlü aktarım sırasında icracıların çok küçük (muhtemelen bağlama göre oluşan) değişikliklerle icraları neticesinde mânilerin biçimsel özelliklerinde bozulmaların olabileceği sonucunu ortaya koyabilmek amacıyla örneklendirilmiştir.

Derlediğimiz mânilerin tamamı, klasik mâniler gibi 4’er mısradan oluşmaktadır. Hamdi Hasan’ın bölgede derlediği 2255 mâninin sadece 14’ünün mısra sayısı 4’ten fazladır (2007, 12). Dolayısıyla çalışmamız kapsamında derlenen mânilerin mısra yapısı, önceki çalışmalarda derlenmiş olan mânilerin genel yapısına uymaktadır.

Sonuç

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nde yaşayan Türkler arasında mâni icra etme geleneği devam etmektedir. Bu sebeple bölgede derleme çalışması yapılmıştır. Cumalı (Lozovo) Belediyesi yakınlarında bulunan Dorfullu Köyü’nden derlenen 3 mâni ile Gostivar Şehri’nin Aşağı Banisa Köyü’nden derlenen 7 mâninin daha önce kayıt altına alınmamış olduğu tespit edilmiştir. Bölgede “martufal” olarak adlandırılan mâniler, genellikle kadınlar arasında daha yaygın olmakla birlikte özellikle “gelin alma”, “nişan” ve “düğün” törenlerinde icra edilmektedir. TÜBİTAK’ın desteğiyle gerçekleştirilen saha araştırması neticesinde derlenen ve “hasret”, “beklenti”, “ayrılık” ve “özlem” duygularını yansıtan mânilerin tematik olarak daha önce derlenmiş olan mânilerle benzer duyguları içerdiği tespit edilmiştir.

Mânilerin içeriğinde geleneksel yaklaşım ve uygulamalara yönelik veriler de yer almaktadır. Bu veriler incelendiğinde Kuzey Makedonya’nın çeşitli yörelerinde yaşayan Türklere ait farklı geleneksel yaklaşımların ve uygulamaların olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; “Komşu kızı ile evlenilmemesi”ne yönelik yaklaşımın geleneksel olarak Gostivar ve Cumalı yörelerine ait olduğu, Üsküp, Ohri ve Konçe yörelerinde bu yaklaşımın bulunmadığı, mânilerin içeriklerinde yansıtılmıştır.

Mânilerin yapısal özellikleri incelendiğinde, derlenen manilerin tamamının 7 heceli olduğu, sadece iki mâninin birer mısrasındaki hecelerin

farklı sayıda olduğu, bu farklılığın muhtemelen sözlü aktarım sırasında icracının bağlama dayalı değişiklik yapması neticesinde oluştuğu değerlendirilmiştir. Bununla birlikte 4'er mısradan oluşmaları ve kafiyeye düzeninin aaxa şeklinde olması sebebiyle, yörede derlenmiş olan diğer mânilerle aynı yapısal özellikte oldukları tespit edilmiştir. Dolayısıyla derlediğimiz mânilerle, derlenmiş olan mânilerin biçimsel ve tematik yapılarının birbirleriyle uyumlu olduğu ve diğer çalışmalarda elde edilen sonuçları değiştirmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu yapısal özelliklerden yola çıkarak; her ne kadar Balkanlar bölgesinde yaşayan Türkler 20'nci yüzyılda savaş, göç, Türkçe eğitim yasağı, komünist rejim düzeni vb. siyasî sorunlara maruz kalmış olsalar da, sözlü kültür geleneklerinden "mâni söyleme" (martufal divirme) geleneklerini koruyabilmişlerdir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aça, M. (2006). Halk edebiyatı (sözlü edebiyat) konularının edebiyat dersi kitaplarında ele alınışına dönük bazı tespit ve öneriler. *Millî Eğitim Dergisi*, S. 169, 337-354.
- Balat, G. (2018). *Makedonya-Kanatlar Köyü folkloru üzerine bir inceleme*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bingöl, B. (2013). *Makedonya Türklerinin türküleri üzerine bir araştırma*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Boratav, P. N. (1973). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek.
- Dilçin, C. (2016). *Örneklerle Türk şiir bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Dinler, C. (2015). Kars yöresine ait manilerden hareketle manilerin psikanatik yaklaşımla çözümlenmesi üzerine bir deneme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 127-131.
- Elçi, A. C. (2011). Sözselsel ve müzikal varyantlaşma: Manilerin türkü içindeki dönüşümleri. *Millî Folklor*, 23 (91), 130-139.
- Gözaydın, N. (1989). Anonim halk şiiri üzerine. *Türk Dili*, I (VII), 445-450, Ankara: Türk Dili Kurumu.
- Hasan, H. (2005). *Makedonya Türklerince söylenen bilmeceler ve tekerlemeler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Hasan, H. (2007). *Makedonya Türklerince söylenen mâniler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Hasan, H. (2008). *Makedonya Türklerince söylenen türküler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- MATÜSİTEB (Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği) (2007). *Uluslararası Türk halk kültürü sempozyumu bildirileri, Çalıklı, Valandova, Makedonya: 1996-2000*, Üsküp-Makedonya: Focus Print
- Örenç, A. F. - Mangaltepe, İ. (Ed.). (2013). *Balkanlar ve göç*. Bursa: İhlas Matbaacılık.
- Sol, S. (2011). Gostivar Türklerinin mânileri. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 101-120.

- Şenel, Ü. (Hzl.). (2015). *IV. uluslararası Balkanlarda Türk varlığı sempozyumu bildirileri*. İzmir: Birleşik Matbaa.
- Ünver, D. (Ed.). (2019). *24. uluslararası Türk kültürü sempozyumu*. Gostivar-Makedonya: Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu.
- Yaşar, A. U. (2018). *Maniler üzerine tematik bir inceleme*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Elektronik Kaynaklar

- Artun, E. (2007). Türk halk kültüründe mani söyleme geleneği, manilerin iletişim boyutu ve işlevselliği. *Türk Dünyası'nda Maniler Sempozyumu Bildirileri*, İzmir. http://www.turkoloji.cukurova.edu.tr/HALKBILIM/artun_mani.pdf (Erişim: 18.01.2021)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2021). *Makedonya Türk halk edebiyatı*, e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78499/makedonya-turk-halk-edebiyati.html> (Erişim: 02.08.2021)
- Yardımcı, M. (1998). Anadolu Kıbrıs ve Balkanlarda ortak mâniler. *Uluslararası Kıbrıs ve Balkan Türk Edebiyatları Sempozyumu*, İzmir. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/yardimci_10.pdf (Erişim: 08.01.2021)

Sözlü Kaynaklar

- K.K-1: Alilov, Gülsüm. 1952. Türk. Dorfullu Köyü-Cumalı (Lozovo)-Kuzey Makedonya. Ev Hanımı (Okur-Yazar). Uğurlu, Mesut (Der.). 25.11.2020.
- K.K-2: Nuredin, Nesrin. 1950. Türk. Aşağı Banisa Köyü-Gostivar-Kuzey Makedonya. Ev Hanımı (Okur-Yazar). Miftari, Azra (Der.). 13.11.2020.
- K.K-3: Recep, Mefail. 1965. Türk. Gostivar-Kuzey Makedonya. İş Adamı (Okur-Yazar). Uğurlu, Mesut (Der.). 17.11.2020.
- K.K-4: Selim, Aybeyan. 1980. Türk. Gostivar-Kuzey Makedonya. Akademisyen. Uğurlu, Mesut (Der.). 17.11.2020.
- K.K-5: Ali, İlker. 1973. Türk. Gostivar-Kuzey Makedonya. Bilgisayar Progamcısı. Uğurlu, Mesut (Der.). 17.11.2020.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Uluslararası Vizyon Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etik Kurulu / Karar Tarihi ve Sayısı: 24.10.2020 / *International Vision University Research and Publication Ethics Committee / Decision Date and Number: 24.10.2020*

Finansman/Funding: TÜBİTAK Doktora Sonrası Araştırma Projesi-2219 Proje No: 1059B191900519 / *TÜBİTAK Post-Doctoral Research Project-2219 Project No: 1059B191900519*

Destek ve Teşekkür/Support and Acknowledgment: Finansman sağlayan kuruluşa, proje danışmanı Prof. Dr. Fadıl Hoca'ya ve kaynak kişilere teşekkür edilmiştir. / *In addition to the financing institution, project consultant Prof. Dr. Fadıl Hoca and the source people were thanked.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*